

3. Грабовецька О. С. Епітетна конструкція у художньому перекладі (на матеріалі української та англійської мов) : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.16 "Перекладознавство" / Грабовецька Ольга Сергіївна. — Львів, 2003. — 200 с.
4. Жирмунский В. М. Теория литературы. Поэтика. Стилистика / В. М. Жирмунский. — Л. : Наука, 1977. — 408 с.
5. Иванова М. М. Эпитет в сатирической публицистике XIX в. (на материале литературных и политических памфлетов П.-Л. Курье) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.16 "Романские языки" / М. М. Иванова. — М., 1970. — 26 с.
6. Кожевникова Н. А. Словоупотребление в русской поэзии начала XX века. / Н. А. Кожевникова — М. : Наука, 1986. — 253 с.
7. Москвин В. П. Русская метафора : Очерк семиотической теории / В. П. Москвин. — Изд. 2-е, перераб. и доп., — М. : ЛЕ-НАНД, 2006. — 184 с.
8. Потебня А. А. Из записок по русской грамматике. — Т. III. : Об изменении значения и заменах существительного / А. А. Потебня. — М. : Просвещение, 1968. — 551 с.
9. Свідзінський В. Є. Твори : у 2 т. / вид. підготувала Елеонора Соловей / В. Свідзінський. — К. : Критика, 2004. — Т. 1. Поетичні твори. — 584 с.
10. Сивокінь Г. М. У вимірах сприймання. Теоретичні проблеми художньої літератури, її історії та функцій / Г. М. Сивокінь. — К. : Фенікс, 2006. — 304 с.
11. Соловей Е. Невпізнаний гість : доля і спадщина Володимира Свідзінського / Елеонора Соловей. — К. : Наукова думка, 2006. — 224 с.
12. Тонкова Н. И. Эпитет, выраженный атрибутивной цепочкой, в языке англоязычной рекламы : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / Тонкова Наталья Ивановна. — Л., 1980. — 20 с.
13. Турсунова Л. А. Структурные типы и стилистические функции эпитета в языке английской художественной литературы XX века : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / Турсунова Лариса Арамовна. — М., 1974. — 23 с.
14. Эпитет в русском народном творчестве / [Редкол. : В. П. Аникин и др.]. — М. : Изд-во Моск. ун-та, 1980. — 144 с. — (Фольклор как искусство слова. Вып. 4).

Оксана БОДНАР, Наталія КОСИЛО

СЮЖЕТ ПРО БІДНОГО ГЕНРІХА У ТВОРЧІЙ РЕЦЕПЦІЇ ІВАНА ФРАНКА ТА ГЕНРІ ЛОНГФЕЛЛО

У статті аналізуються індивідуально-авторські модифікації сюжету про Бідного Генріха у поемі «Бідний Генріх» Івана Франка та драматичній поемі «Золота легенда» Генрі Лонгфелло. Розглядаються особливості побудови реінтерпретованих творів, зображення персонажів, спосіб передачі головних моментів сюжету у порівнянні з першоджерелом. Український та американський поети зберігають традиційне семантичне ядро, а трансформація сюжету здійснюється відповідно до особистих ідейних та творчих задумів автора, коригуючись архетипними уявленнями та морально-етичними й естетичними реаліями епохи.

Ключові слова: сюжет, інтерпретація, зміст, джерело, сцена, образ, епізод.

Bodnar Oksana, Kosylo Natalia. The plot about poor Heinrich in the creative reception of Ivan Franko and Henry Longfellow.

The individual authorial modifications of the plot about poor Heinrich in the poem "Poor Heinrich" by Ivan Franko and the dramatic poem "The Golden Legend" by Henry Wadsworth Longfellow are analyzed in the article. The peculiarities of reinterpreted writings, portrayal of characters, a way of interpreting the main plot points in comparison with the original source are examined. The Ukrainian and American poets retain the traditional semantic core, and the transformation of the plot is made according to the author's personal ideological and creative conceptions, being corrected by archetypal notions and moral and aesthetic realia of the era.

Key words: plot, interpretation, content, source, scene, character, episode.

Сюжет про Бідного Генріха середньовічного старонімецького поета-міннезингера Гартмана фон Ауе привернув увагу багатьох письменників, про що свідчить поява великої кількості трансформацій цього образно-сюжетного матеріалу впродовж XIX-XX століть. Деяку вільну версію сюжету створив Альберт фон Шаміссо у 1837 році, присвятивши її братам Грімм, які здійснили адаптацію твору сучасною німецькою мовою. Данте Габріель Росетті створив свій твір, перефразувавши «Бідного Генріха» на «Генрі прокаженого» (1846). Ця ж історія була першоосновою вільної адаптації Генрі Лонгфелло «Золотої легенди» (1851). Німецький драматург

Гергарт Гауптман видав драму «Бідний Генріх» (1902), Юліус Гайс (1929) та Ліна Гільгер (1925) видали п'єси під таким самим заголовком. Іван Франко зробив внесок у розвиток світової епічної поезії поемою «Бідний Генріх» (1891).

Ми ж ставимо собі за мету проаналізувати індивідуально-авторські модифікації сюжету про Бідного Генріха (терціум компараціоніс) у поемі Івана Франка «Бідний Генріх» (компаратум) та драматичній поемі «Золота легенда» Генрі Лонгфелло (компарандум).

Питання про співвідношення між джерелом і його обробкою, виконаною І. Франком, розглядають М. Я. Гольберг і Є. М. Мандель у розвідці «З творчої історії поеми Івана Франка «Бідний Генріх» [1]. Аналіз переробки І. Франка проводить Л. Рудницький [3]. Представник діаспори Л. Луців зосереджується на сюжеті Франкової поеми, ознайомлює з думками вітчизняних критиків про українську поему та перелічує авторів, які зверталися до цього матеріалу [2]. Поема Г. Лонгфелло «Золота легенда» була предметом досліджень лише зарубіжних літературознавців, серед яких назвемо праці німецьких філологів Ф. Мюнцнера «Джерела «Золотої легенди» Генрі Лонгфелло (1897), Дж. Т. Крумпельмана «Золота легенда» Генрі Лонгфелло та тема Бідного Генріха у сучасній німецькій літературі» (1926), американця Н. Арвіна про творчість Г. Лонгфелло та його «Золоту легенду» зокрема («Лонгфелло. Його життя і творчість», 1963). Спеціальну працю, присвячену середньовічному сюжету, написав Г. Тардель («Бідний Генріх в новій поезії», 1905). К. Хамер у книзі «Золота легенда» Лонгфелло і «Фауст» Гете» розглянув співвідношення між зазначеними творами (1952). Проте порівняльний аналіз Франкової поеми «Бідний Генріх» та «Золотої легенди» Генрі Лонгфелло досі не проводився. Крім того, відсутній україномовний варіант американської поеми, російською мовою чотири фрагменти переклав І. Бунін. Повість Гартмана теж не має української версії, існує лише російський переклад Л. Гінзбурга та фрагмент Д. Мінаєва.

Безпосередньо близьке джерело походження сюжету залишається невідомим. Існувало багато історій про дивне зцілення від прокази за допомогою крові дітей і невинних дівчат, яке вважається дуже древнім звичаєм. Проте у жодному з них зцілення не відбувається так, як у повісті. У пролозі автор розповідає, що хоче розповісти історії, які він знайшов у книжках. Проте таких джерел не знайшли у німецьких, французьких чи латинських записках середньовіччя, тому можна зробити висновок, що посилання на джерело є вигаданим і служить літературним прийомом, щоб підкреслити достовірність історії. Єдине традиційне джерело, про яке йдеться у самому тексті – це згадка про Іова з Біблії, якого Бог випробовував проказою.

Епічна повість «Бідний Генріх», написана приблизно у 1191 році, – найбільш відомий твір Гартмана. Її сюжет досить простий. Розповідь починається після короткого прологу, в якому оповідач представляє самого себе і від якого ми отримуємо відомості про Гартмана фон Ауе. Молодий швабський дворянин, який проживає у великих достатках, втілює усі рицарські чесноти, користується найвищою повагою, наділений розумом і талантом. Проте він відмовляється визнати, що всіма своїми успіхами він зобов'язаний Богові. Тому Бог карає його проказою. Усі від нього відвертаються із страхом і відразою. На відміну від біблійного Іова, Генріх не може з цим змиритися і їде до лікарів у Монпельє, які не в силі йому допомогти. У відомій медичній школі Солерно він дізнається про існування ліків, хоча вони для Генріха недоступні. Його може вилікувати лише кров невинної дівчини, яка добровільно пожертвує собою. У відчаї, без надії на одужання, він повертається додому, віддає більшу частину свого багатства і їде жити у будинок наглядача одного зі своїх маєтків. Селянин піклується про рицаря, пам'ятаючи його доброту. Дочка селянина стає другим головним образом. Восьмирічна дівчина не боїться Генріха і стає йому відданою. Невдовзі він жаргівливо називає її своєю нареченою. Через три роки, коли вона дізнається від Генріха про те, що йому потрібно для одужання, то вирішує пожертвувати собою заради його спасіння. Для неї це єдиний спосіб уникнути гріховного життя і найшвидший спосіб отримати вічне життя з Богом. Після довгих суперечок їй вдається переконати батьків і Генріха прийняти цю самопожертву як волю Бога. Генрі з дівчиною їдуть в Салерно. Лікар попереджує про те, що самопожертва буде даремною, якщо вона буде здійснена без її добровільної згоди. Дівчина переконує його, що йде по своїй волі і знає про наслідки. Лікар точить ніж. Генріх, почувши цей звук, дивиться у щілину в дверях і бачить роздягнену дівчину, прив'язану до стола. Він розкаюється в тому, що погодився на її смерть і вирішує померти сам. Дівчина обурена і глузує з його боягузтва. Бог нагороджує Генріха зціленням від хвороби. Після повернення додому вони одружуються, не дивлячись на різне соціальне становище. Генріх повертає свій попередній соціальний статус, а наглядач отримує маєток у постійну власність. Після довгого і щасливого життя подружжя знаходить вічне спасіння.

Цей сюжет привернув увагу Івана Франка та Генрі Лонгфелло, які створили відповідно поему «Бідний Генріх» та драматичну поему «Золота легенда». Вони по-різному інтерпретують один і той же первинний матеріал, ставлячи перед собою певні завдання. Поема Франка вважається вільною переробкою німецького зразка. Вона була вперше надрукована разом з передмовою у «Буковинському православному календарі на рік 1892» (Чернівці, 1891). Передмова має органічний зв'язок із твором, оскільки містить дані про джерела поеми, відомості про першу літературну інтерпретацію її сюжету, знайомить з німецьким твором. Український поет хотів через переклади донести до своїх земляків літературні здобутки інших народів для того, щоб розширити їх світогляд, розвинути інтелект. Німецька поема цікавила Франка і як науковця, який вивчав середньовічну літературу і фольклор. Він інтенсивно користувався у роботі над поемою двома джерелами – повістю Гартмана та її першою літературною обробкою під тією самою назвою А. Шаміссо. У вступній замітці до свого

твору, який увійшов до збірки «Поєми» (1899), І. Франко писав: «Я не даю перекладу старого німецького твору і держуся ближче тої переробки, яку в 30-х роках нашого віку зладив Шаміссо. Розуміється, і сю переробку не перекладав дослівно» [4, с. 276].

«Золота легенда» входить у трилогію Г. Лонгфелло «Христос. Містерія», позначену релігійною тематикою. Поєма втілює одну із християнських чеснот – віру, яка асоціюється із дівочою цнотливістю, святим бажанням самопожертви, що завжди зворушувало Лонгфелло. Основою «Золотої легенди», як і «Бідного Генріха» І. Франка є той же сюжет Гартмана, але він дещо «замаскований». Змінено саму назву, її запозичено з однієї із найулюбленіших книг Середньовіччя, другою за популярністю після Біблії у XIV – XVI століттях. Це твір Іакова Ворагінського, в якому були зібрані християнські легенди і захоплюючі життя святих (1260). Сюжет і форма Гартмана дуже прості, дія є нескладною. Лонгфелло намагався майстерно зобразити середньовічне релігійне життя, з його позитивними і негативними сторонами, побіжно глянути на середньовічну схоластику і медичну науку. Він створює велику кількість додаткових сцен та епізодів, вводить образи, відсутні у німецькому творі, за рахунок чого обсяг американської поєми збільшений майже удвічі у порівнянні з джерелом. Американський поет вільно komponує свій твір, його структура є протилежною до оригіналу. Лонгфелло розглядає середньовічне життя в аспектах релігії і чернецтва, з надзвичайною достовірністю зображує образи монахів. Він передає лише домінантні особливості того періоду, володіючи енциклопедичними знаннями етики й естетики епохи Середньовіччя.

Американський поет створює історичну мелодраму, вказує на глибокі проблеми життя та обов'язку, не розглядаючи їх критично. Його розповідь має сентиментальне забарвлення, як і інші твори. «Золота легенда» – це класичне зображення вічної боротьби між добром і злом і традиційно завершується перемогою добра над злом. Ця тема наголошується вже у пролозі, який за змістом цілком відрізняється від початку Гартманової повісті. Люцифер намагається зруйнувати собор Стразбурга, знести хрест з його шпилью за допомогою бурі. Але йому не вдається цього зробити, бо починають лунати церковні дзвони. Після цього дія відбувається у замку В'юрцбурга. Принца Генрі випробовує диявол, а не Бог, як у Гартмана, який наслав на нього дивну хворобу. Коли він дізнається, що його може вилікувати лише кров молоді дівчини, яка добровільно погодиться померти заради його зцілення, то Генрі впадає у відчай і безнадію. Він розуміє, що йому не уникнути нещасної смерті. Його слабкістю користується Люцифер. Тут Лонгфелло знову вводить епізод, відсутній у Гартмана. Диявол прикинувся мандрівним лікарем і обдурив принца. Він дав йому начебто еліксир вічної молодості, а насправді це був токсичний алкоголь. У результаті принц був позбавлений права володіння замком і втратив владу. Його вигнали із власного дому, після чого Урсула, одна із колишніх підданих Генрі, пожаліла його і запропонувала пожити у своїй хатині. Там він познайомився з її дочкою Елсі.

Про спосіб опрацювання середньовічного сюжету у Франковій поємі дізнаємося вже із самої передмови до неї: «Перекладаючи повість Гартмана із старонімецької мови, ми не держалися її слово до слова, а переказували свобідно, іншим розміром, скорочуючи декуди розволік лий спосіб давнього оповідання і підносячи трохи ті місця, в котрих талант автора виявляється найяскріше» [4, с. 276]. Загалом сюжет Бідного Генріха поданий у нього в більш сконденсованій формі, ніж у Гартмана і Лонгфелло. Л. Рудницький уважає, що Франкова поєма – це передача епосу Гартмана «в коротшій і модернішій формі без спроби дотримання його стилістичних особливостей, наприклад, симетричності його структури з точки зору самого змісту чи інших характерних рис тодішнього епосу» [3, с.51]. Початок українського твору інший, ніж у Гартмана і Лонгфелло. У романтичному дусі Франко зображує запустілий замок у Швабії, розповідь про автора він виносить у передмову, Лонгфелло зовсім не згадує про нього, характеристика Генріха збережена на відміну від Лонгфелло. Про єдиний спосіб зцілення в американській поємі Елсі дізнається від батька, у Гартмана і Франка – розповідає сам Генріх. Зіставлення ключових моментів доводить, що загалом інтерпретація Франка ближча своїм змістом до Гартманового епосу, ніж інтерпретація Лонгфелло. Український поет опускає повчання, моралізаторські сентенції, характерні для твору Гартмана. Його поєма характеризується більшим драматизмом та напруженістю дії.

І. Франко ставить в центр твору події, які відбулися в Салерно. Вони відображають духовне переродження Генріха та самовідданість і активність селянської дівчини, тобто наголошують на основній думці поєми. Натомість у Лонгфелло сюжет Гартмана становить основну лінію, нитку розповіді, на яку він нанизує інші події. Частина середньовічного сюжету відтворена на початку драматичної поєми, а кульмінаційний момент і розв'язка – наприкінці. Все інше – це події, які відбуваються з Елсі і Генрі по дорозі до Салерно. Тут Лонгфелло вводить історію про Христа і дочку Халіфа, яку Елсі розповідає принцу в одній із початкових сцен. Подорожуючі зупиняються у Стразбургу, де вони слухають проповідь на площі перед собором. У самому соборі вони дивляться постановку п'єси про Різдво – один із найбільш вдалих моментів, який відображає просту і сповнену благоговіння манеру справжньої середньовічної «містерії». «Золота легенда» знайомить із життям у монастирях, які саме тоді зазнавали занепаду. Так, в одному з них, де на своєму шляху зупиняються Елсі і Генрі, відбуваються комічні сцени. Автора неодноразово критикували за зображення розпусних монахів у запої. Проте є й інший епізод, коли у спокійній і молитовній атмосфері скрипторію побожний монах прикрашає кольоровими малюнками рукопис Євангелія святого Іоанна. У поємі можна знайти безліч й інших вставлених епізодів.

По-різному відбувається трансформація в українській та американській поемах тієї частини, де дочка селянина приймає рішення віддати своє життя заради врятування Генріха і батьки дають згоду. Елсі відразу говорить про свій намір після того, як почула про єдино можливі ліки. Батьки дивуються дорослій як на свої роки 15-річній дівчині, не сприймаючи серйозно її рішення. Лонгфелло вводить епізод, коли Елсі промовляє молитву до Бога. Розмова дівчини з батьками значно скорочена, крім цього, мати Елсі перед тим, як дати згоду, йде в церкву до священника за порадою. Дівчина мотивує свій вчинок волею Бога і важкою жіночою долею. Франко меншою мірою модифікує цю частину сюжету, хоча більше скорочує її, ніж Лонгфелло. Про готовність пожити собою заради пана дівчина повідомляє наступної ночі. Її мотивація така ж, як у Гартмана – це Божа воля і так буде добре всім. Проте він вносить дещо своє, приміром, поглиблює характеристику героїні, наділяє її більшою активністю, збагачує новими рисами. Страждання батьків Франко передає за допомогою фольклорних образів, зворотів, протиставлень (дівчина радіє, батьки важко ридають), характерних порівнянь («*мов ножем, порізали по серці//Ті слова старих вітиця і неньку*»), використання римованих двовіршів на фоні білого вірша («*Молодий свій вік занастити,//Нас старих навіки всиротити!*»). Лонгфелло використовує для цього синтаксичні повтори («*My child! My child!//Thou must not die!*» або «*Ah, woe is me! Ah! Woe is me*»), окличну інтонацію.

Образ молоді селянки, один із найбільш вражаючих жіночих образів німецької літератури, викликав захоплення як у Франка, так і в Лонгфелло. Вона виступає, по суті, головною дійовою особою в обидвох творах. В українській поемі дівчина додала всім відваги і заспокоїла своєю впевненістю. Так само й у «Золотій легенді»: Елсі володіє більшою силою волі і твердістю у досягненні мети, ніж її товариш-принц. Вона із скромною рішучістю долає опір батьків і заперечення Генрі. Саме вона виражає інтелектуальне значення поеми:

*Faith alone can interpret life, and the heart
that aches and bleeds with the stigma
Of pain, alone bears the likeness of Christ,
and can comprehend its dark enigma [6, c. 493].*

У характері Генрі мало героїчності, на відміну від першоджерела; ми не бачимо великого вагання із стражданнями між вірою та віроломством і отримання віри як винагороди за відчайдушну боротьбу. Він швидше створює враження романтичного меланхоліка XIX століття, ніж гордовитого, а потім смиренного середньовічного принца. Проте цей образ має власну автентичність і якщо не містить морального ядра, то все ж викликає задуму і смуток. Це підтверджує розмова дівчини з Генрі перед поїздкою до Салерно. Її зміст відрізняється від первинного твору. Елсі хоче почути від Генрі обіцянку про те, що він не буде намагатися перешкодити їй словом чи ділом у здійсненні її наміру. Генрі без особливих заперечень дає дівчині обіцянку і вишуканими, красивими словами розцінює її рішення. Але перед тим, ніж прийняти цю самопожертву, він йде до церкви. Принц висловлює свій неспокій священнику, в ролі якого виступає цинічний Люцифер. Він цілком має рацію, коли говорить про Генрі:

*Weakness, selfishness, and the base
And pussilanimous fear of death [6, c. 520].*

Люцифер підмовляє Генрі прийняти жертву дівчини, ангел закликає бути благородним, сильним і не слухати злого духа. Принц дійсно боїться смерті, проте його найцікавіша риса – нерішучість, вагання між цим страхом і бажанням померти. Те, що після зцілення у нього повертається любов до життя, не зовсім підтверджує остання сцена. Думки Генрі про смерть є нав'язливими, і в одній із сцен він навіть знаходиться на грані самогубства.

Дещо інша поведінка Генріха напередодні від'їзду до Салерно у Франковій поемі. Він більш рішучий, жалісливий, відмовляє дівчину йти на смерть, не може стримати сліз, але все ж таки бажання жити бере гору. Український поет вибирає лише те, що стосується подальшого розвитку сюжету, повторює найбільш важливі місця, розвиває те, що потім позначиться на розвитку сюжету і розв'язці, чітко будує кожен фразу, досягаючи при цьому більшої драматичності та полемічного характеру діалогу.

У трактуванні кульмінаційної точки епосу Франко йде за Гартманом. Як уже згадувалося, в українській поемі вона посідає центральне місце. Це бесіда лікаря, дівчини і Генріха перед операцією, спроба почати операцію, відміна рішення Генріха врятувати своє життя ціною іншого. Проте для поеми Франка характерні й певні відмінності. Насамперед, спостерігається посилення драматизму, напруженості у багатьох місцях твору. Для прикладу зіставимо фрагменти:

Nu lac da bi im ein

*harte guot wetzestein.
da begunde erz ane strichen
harte unmüezelichen,
da bi wetzen. daz erhorte
der ir vreude storte,
der arme Heinrich hin vür;
da er stuont vor der tür,
und erbarmete in vil sere,*

*daz er si niemer mere
lebende solde gesehen.
nu begunde er suochen unde spehen,
unz daz er durch die want
ein loch gande vant,
und ersach si durch die schrunden
nacket und gebunden.
ir lip der was vil minneclich.
nu sach er si an unde sich
und gewan einen niuwen tuot:
in duhte do daz niht guot,
des er e gedaht hate
und verkertevil drate
sin altez gemüete
in eine niuwe güete [5, рядки 1217-1240].*

*От узяв він камінь мармуровий
І почав, не кваплячись, помалу
Ніж острити, по робітні ходя.
Гострить, гострить, пальцем потрібує,
Буркне: «Ще не остре!» – й острить далі.*

.....
*А як вчув він, що там за стіною
Доктор ходить, гострить ніж об камінь,
То зняла його тривога дика,
Піт холодний обілляв все тіло;
І, мов дикий звір, почав він бігати
По покою, поки невеличку
Шпарку не знайшов коло одвірка
Ось туди протис він бистрий погляд
У робітню і заздрів дівчину
На столі, прив'язану ремінням,
В нагій красоті пренепорочній;
І душа у нього стрепенулась,
А з її глибин найтаємніших
Розляглося тривожнеє стогнання [4, с. 290-291].*

Франко поширює окремі частини поеми за рахунок привнесення окремих деталей: лікар сподівається, що Генріх відмовиться від свого рішення, хірург переживає, незважаючи на значний досвід. Значно ширше аналізуються причини, які спонукають Генріха відмовитися від попереднього рішення. Український поет увиразнює картину за допомогою однокорених слів (*хотіла – хотінням, боліле – зболіле*), повторів, анафор тощо.

Значно відрізняється зображення кульмінаційного моменту в «Золотій легенді», він переданий не повністю. Люцифер виступає в ролі монаха-лікаря і намагається прискорити жертву Елсі. Тому, на відміну від Франкового твору, він не відлякує дівчину від задуманого вчинку, не розповідає про те, які болі її чекають, а лише запитує, чи вона добре про все подумала. Генрі відмовляє дівчину від свого наміру, пояснюючи, що він хотів переконатися у її відвазі і тепер сам навчився від Елсі не боятися смерті. Серед внесених деталей – молитва Елсі за батьків. Після того, як Люцифер забирає Елсі, Лонгфелло, як і Гартман, подає монолог Генрі, в якому він усвідомлює мерзотність свого вчинку. Проте мотивація відмови від попереднього рішення у нього інша: не тільки дівчина помре, але й він втратить людяність, самоповагу, любов, віру, надію, благородство. Ця сцена увиразнена за допомогою анафор, окличної інтонації. Генрі кинувся до дверей, щоб зупинити операцію, а що відбулося далі – для читача залишається невідомим.

Франко у своїй поемі зберігає ті ж самі персонажі, що й у Гартмана, а Лонгфелло вводить ще один головний образ – Люцифера. Він з'являється впродовж твору декілька разів у різній подобі і зображений не таким зловісним, як є насправді. Образ диявола запозичений з «Фауста». Його функція виражена в епілозі:

*... since God suffers him to be,
He, too, is God's minister;
And labors for some good
By us not understood [6, с. 527].*

Сама легенда не дозволила Лонгфелло перетворити його на фаустівський образ. Американський поет вводить й інші, другорядні персонажі, серед яких Вальтер фон дер Фогельвайд, товариш хворого Генрі, який втілює віру і найвищу поезію віку. У поемі з'являється велика кількість духовних осіб, проте всі вони зображені

епізодично і у двовимірному плані, але водночас із захоплюючою жвавістю й іноді сатиричним гумором. Створення різноманітних образів надає поемі глибини і колориту.

По-різному розповідається про зцілення Генріха в аналізованих творах. У Гартмана він відчуває себе здоровим раптово, коли повертається додому, у Франка одужання починається зразу ж після останнього монологу дівчини, але відбувається поступово, у Лонгфелло – принц зцілюється після дотику до кісток святого Матея.

Лонгфелло додає епілог, в якому вводить Ангела Хороших Вчинків і Ангела Поганих Вчинків. Ангел Хороших Вчинків записав героїчний вчинок юної селянки золотими літерами, а Ангел Поганих Вчинків не закриває свою книгу до заходу сонця, даючи можливість розкаятися, тоді жакливі слова зникають із книги, і це місце стає чистим. Останні рядки виражають певною мірою філософський оптимізм: Люцифер – слуга Бога, він творить добро, чого нам не зрозуміти. Лонгфелло тут повторює думку про добро, породжене злом, яку висловлював Гете, а також Емерсон. Франко змінив заключні епізоди, опустивши релігійно-дидактичну кінцівку твору Гартмана.

Трактування середньовічного сюжету українським та американським поетами різняться й іншими засобами. Так, Франко вживає типово українські слова і вислови, використовує прийоми народнопісенної стилістики (повторення однокореневих слів, окремих рядків чи цілих частин строфи), повторює ключові слова немов лейтмотив, підкреслює соціальний момент. Лонгфелло урізноманітнює поему ліричними місцями – Вечірньою піснею, яку Елсі співає із сім'єю, латинськими застільними піснями, які співають монахи, сімома невеликими сценами різдвяної п'єси у Стразбурзі.

Франко і Лонгфелло застосовують різні версифікаційні форми. Українська поема написана білим віршем, проте зустрічаються і римовані двовірші, які підкреслюють найважливіші місця. Для того, щоб збагатити свій твір, позбавити його монотонності, Лонгфелло використовує різноманітні строфічні форми. Білий вірш поет використовує лише в деяких місцях, коли потрібно створити враження спокою, ніжності, чутливості. Проте більшість поеми написана іншими метрами, серед яких найчастіше зустрічається октосилабічний вірш для вираження поважності і серйозності. Цей же метр із додаванням ненаголошених складів у комічних епізодах створює веселий, гумористичний ритм. Поет вдало підбирає октаметр, коли описує полудневу спеку і повільну їзду верхи. Час від часу він намагається порушити правила англійської версифікації. В окремих епізодах довжина рядків і римування є нерегулярними або цілком відсутня метрична регулярність.

Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що інтерпретація сюжету про Бідного Генріха отримала своєрідне трактування в Івана Франка та Генрі Лонгфелло. Обидва автори послуговуються окрім середньовічної поеми й іншими джерелами. Авторські модифікації характеризуються суттєвими відмінностями. У Лонгфелло сюжет зазнає значно більших змін, ніж у Франка. Якщо Франко скорочує обсяг епосу, то Лонгфелло, навпаки, розширює. Щоб урізноманітнити поему і надати їй динаміки, американський поет часто змінює навколишнє оточення, створює безліч образів, відсутніх у Гартмана, а також використовує різноманітні версифікаційні форми. Франко розвиває найважливіші епізоди, його інтерпретація відрізняється більшою драматичністю, напруженістю у порівнянні із джерелом.

Обидва поети створили нові мистецькі структури, де переробка сюжету не має інформативно-репрезентативного характеру і не дає адекватного уявлення про першотвір. У реінтерпретованих творах зберігається традиційне семантичне ядро, а трансформація сюжету здійснюється відповідно до особистих ідейних та творчих задумів автора, коригуючись архетипними уявленнями та морально-етичними й естетичними реаліями епохи. Особистість митця відіграє найважливішу роль, адже він творить власну, суб'єктивно-неповторну художню реальність. Звернення до традиційного сюжетно-образного матеріалу дає змогу глибше пізнати його творчу індивідуальність. Вивчення сюжету про Бідного Генріха у творчому осмисленні інших авторів, їх компаративний аналіз складає перспективу студій у цьому напрямку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гольберг М. Я., Мандель С. М. З творчої історії поеми Івана Франка «Бідний Генріх» / М. Я. Гольберг, С. М. Мандель // Слов'янське літературознавство і фольклористика. – Вип. 12. – К.: Наукова думка, 1977. – С. 27-40.
2. Луців Л. Франкова поема про Бідного Генріха / Л. Луців // Література і життя. – Джерзі Сіті; Нью Йорк, Б.р. – С.141-145.
3. Рудницький Л. Перерібка епосу Гартмана фон Ауге Бідний Генріх // Л. Рудницький. Іван Франко і німецька література. – Мюнхен: Укр. техн.-господ. інститут, 1974. – 226 с.
4. Франко Іван. Бідний Генріх // І. Франко. Зібрання творів: у 50 т. / Іван Франко. – К.: Наук. думка, 1976. – Т. 4. Поезія. – 1976. – С. 275-294.
5. Hartmann von Aue. Der arme Heinrich / http://www.docwarkentin.ca/MHG/der_arme_heinrich.htm
6. Longfellow Henry. The Golden Legend // The Poetical Works of Henry Wadsworth Longfellow. – Humphey Milford, Oxford University Press. New York, Toronto, Melbourne, London, Edinburgh, Glasgow. – 1914. – PP. 459-527.